

ΔΗΜΟΦΙΛΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗ

Μουσικά και Εξωμουσικά Σημειωτικά Νοήματα

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	9
Ανάλυση και ερμηνεία της δημοφιλούς μουσικής	15
Ο καλλιτέχνης της δημοφιλούς μουσικής ως σημείο	41
Χαρακτηριστικά της δημοφιλούς μουσικής ως σημεία	69
<i>Είδη δημοφιλούς μουσικής: συμφραζόμενα και συνδηλώσεις</i>	70
<i>Στίχοι δημοφιλούς μουσικής: γλώσσα, ιδέες, συμβάσεις και νοήματα</i>	82
<i>Σημειωτικές δυνάμεις δομής της δημοφιλούς μουσικής</i>	97
<i>Η τεχνολογία στη δημοφιλή μουσική: σημεία χρήσης και επίδρασης</i>	118
<i>Μουσικά όργανα δημοφιλούς μουσικής: ενέργειες και αξίες</i>	128
<i>Φωνητικά-εκφραστικά σημεία στα τραγούδια δημοφιλούς μουσικής</i>	135
Ανάλυση και ερμηνεία των τραγουδιών δημοφιλούς μουσικής	147
<i>Billie Eilish: «bad guy» (2019)</i>	151
<i>Rag'n'Bone: «Human» (2016)</i>	163
<i>Robbie Williams: «Party like a Russian» (2016)</i>	171
<i>M.I.A.: «Paper Planes» (2007)</i>	181
<i>Queen: «Bohemian Rhapsody» (1975)</i>	190
<i>Παύλος Σιδηρόπουλος: «Κάποτε θα 'ρθουν» (1978)</i>	202
Γλωσσάρι	207
Βιβλιογραφία	214
<i>Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία</i>	214
<i>Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία</i>	225

Ευχαριστίες

Στην οικογένειά μου, για την αγάπη και τη στήριξη που μου χαρίζει απλόχερα

Στον συνεργάτη μου Γιάννη Μυγδάνη, ειδικά για τη γόνιμη επικοινωνία μας στην ανάλυση των επιλεγμένων τραγουδιών

Στην Άση Κονδυλίδου για τη συμβολή της στην επεξεργασία επιλεγμένων τραγουδιών

Στους καλλιτέχνες που θαυμάζω, οι οποίοι ενέπνευσαν τους περιπετειώδεις δρόμους της μουσικής ζωής μου

Στον δάσκαλό μου Νότη Μαυρουδή που θα είναι πάντα μαζί μου

Στους φίλους που μοιραστήκαμε τα μουσικά ταξίδια μας

Στην ΕΕΜΕ, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε και την άριστη συνεργασία μας

Εισαγωγή

Η διαλεκτική της δημοφιλούς μουσικής αρθρώνεται με πληρότητα στην αλληλεπίδραση των μουσικών, γλωσσικών, κοινωνικών-πολιτικών, ιδεολογικών, ηθικών, οικονομικών και πολιτισμικών κωδίκων. Τα τραγούδια είναι πολυσημικά και πολιτισμικά πλαισιωμένα, διαθέσιμα για τη δόμηση ανόμοιων νοημάτων από διάφορους αποδέκτες. Μπορούμε να τα κατανοήσουμε δομικά-αισθητικά, σε σχέση με τους στίχους, με προηγούμενα τραγούδια και με τις εμπειρίες των ακροατών. Πηγές νοήματος, είναι η φωνητική έκφραση και οι περσόνες των καλλιτεχνών, το είδος της μουσικής, η δομή των τραγουδιών, τα ηχοχρώματα των οργάνων, τα εφέ, η ένταση του ήχου, η διαπραγμάτευση αξιών, τα στερεότυπα και οι εικόνες των ΜΜΕ, μεταξύ πολλών άλλων. Συνεπώς, τα τραγούδια είναι κάτι πολύ περισσότερο από ό,τι μας «λένε» οι στίχοι.

Ένα από τα κεντρικά ερωτήματα στις μελέτες της δημοφιλούς μουσικής είναι το πώς και γιατί αποδίδουμε νοήματα σε ένα κομμάτι, με μεταβλητές που αφορούν στο πλαίσιο, στις πρακτικές, στις λειτουργίες και στη σημασία της μουσικής. Το νόημα ενός τραγουδιού δεν μπορεί να γίνει αντιληπτό μόνο σε σχέση με τις δομικές του ιδιότητες, αλλά και με δεδομένα από το πολιτισμικό συμφραζόμενο παραγωγής, διακίνησης και κατανάλωσής του. Τα κομμάτια διαμορφώνονται από τις κοινωνικές συνθήκες και, ταυτόχρονα, τις διαμορφώνουν. Η επίδραση του χρόνου μπορεί να είναι ξαφνική ή σταδιακή. Μπορεί να καταστήσει τη μουσική πιο ασφαλή ή πιο άστατη, πιο εκλεπτυσμένη ή πιο περίτεχνη και δυνατή, πιο συμπιεσμένη ή πιο διευρυμένη. Η εξέλιξη από την ανάλυση στην ερμηνεία μπορεί να λειτουργήσει αμφίδρομα. Υπό άλλη σκοπιά, οι αντιδράσεις που κατασκευάζουν νοήμα ίσως είναι ιδιουσυγκρασιακές, διαμεσολαβημένες και με σύνθετη αποκωδικοποίηση.

Η μεταμοντέρνα αποδομητική πρακτική προσανατολίζεται στο άνοιγμα χώρου για εναλλακτικές αφηγήσεις. Αποδεχόμενοι τον πλουραλισμό των απόψεων, οι μεταμοντερνιστές δημιουργούν τη δυνατότητα για συμπεράσματα σε διαφορετικές αναγνώσεις. Ακολουθώντας αυτή τη σκέψη, θεωρώ ότι η δημοφιλής

μουσική είναι σαφέστατα πηγή σημασίας και αξίας για τους ακροατές· είναι χώρος συνεχούς διαπραγμάτευσης και αμφισβήτησης της εξουσίας. Η μελέτη της συνεπάγεται την εξέταση ενός όγκου μουσικών πρακτικών, σε μια ιστορική προοπτική, και την προσοχή σε μη-μουσικούς κώδικες και συμβάσεις. Στο σύστημα των κωδίκων, η παραδοσιακή μουσικολογική ανάλυση είναι ανεπαρκής διότι δεν εντοπίζει σχέσεις μεταξύ των μουσικών ήχων με έμφυλα και φυλετικά στερεότυπα, κοινωνικές ταυτότητες, ιδεολογίες κ.ο.κ.

Οι καλλιτέχνες δημιουργούν συναρπαστικά περιβάλλοντα. Τροφοδοτούν και ενσαρκώνουν τις φαντασιώσεις του κοινού. Η κατασκευή της δημόσιας εικόνας τους αφορά στην άρθρωση της αυθεντικότητάς τους και στη δημιουργία μίας συνεκτικής αφήγησης που λειτουργεί μετωνυμικά για τη μουσική και εμπορική τους ταυτότητα. Επιπροσθέτως, στόχος αρκετών είναι να στηρίξουν εκείνους που είναι υποταγμένοι ή περιθωριοποιημένοι από την πατριαρχία (όπως οι ομοφυλόφιλοι) και να αποκτήσουν μεγαλύτερο έλεγχο στη δική τους σεξουαλικότητα. Στην εξέταση όσων αντιτάσσονται στην κυρίαρχη ιδεολογία, υπάρχει ενδιαφέρον για τις πτυχές αντίδρασης.

Αναφορικά με τα χαρακτηριστικά της δημοφιλούς μουσικής (είδη, στίχοι, δομή, φωνές, όργανα και τεχνολογία), φαίνεται να αποτελούν παρεμβάσεις τόσο στην παγκοσμιοποίηση όσο και στον εκδημοκρατισμό της χρονικής και χωρικής οργάνωσης των ανθρώπων. Οι αλλαγές σημειώνονται στην εξέλιξη του μουσικού είδους και γίνονται ιστορικά κατανοητές ως παράγοντες σε διαλεκτικές διαδικασίες μεταξύ μουσικής και κοινωνίας. Συνολικά, το νόημα αναδύεται μέσα από τη συνδυαστική λειτουργία των μουσικών και εξωμουσικών στοιχείων στα κείμενα της κουλτούρας, είτε επικυρώνοντας τις ιδεολογίες της είτε με τάσεις αμφισβήτησης ή ανατροπής. Η ιδέα για μία και μοναδική ‘αντικειμενική’ κατανόηση πρέπει να εγκαταλειφθεί. Η δημοφιλής μουσική αποτελεί ένα προνομιακό πεδίο διερεύνησης προτύπων και κωδίκων και, ως εκ τούτου, ένα πεδίο συνείδησης του πολιτισμού και της κουλτούρας.

Και κάποιες πληροφορίες για τους αναγνώστες:

Το παρόν βιβλίο είναι αποτέλεσμα πολυετούς έρευνας στη δημοφιλή μουσική. Δεν ακολουθώ κάποιο προϋπάρχον πρότυπο για τη δόμηση των ενοτήτων και βασανίστηκα, κυριολεκτικά, για να αποφασίσω για την οργάνωση του υλικού μου (σειρά και περιεχόμενο). Έχω την ευθύνη για τις μεταφράσεις όλων των αποσπασμάτων από ξενόγλωσσα άρθρα, βιβλία κ.ο.κ. Η σύνοψη των θεωρητικών

και ερευνητικών ιδεών του πεδίου έγινε κριτικά. Καθώς πολλές θέσεις δεν έχουν καθολική αποδοχή, παρουσιάζεται και ο σχετικός αντίλογος. Η παράθεση συγκεκριμένων εδαφίων από βιβλία ή άρθρα είναι συνειδητή επιλογή που, κατά τη γνώμη μου, έχει ειδική βαρύτητα ή συνοψίζει αποτελεσματικά μία προοπτική.

Οι όροι για τα μουσικά είδη διατηρήθηκαν σκόπιμα στην αγγλική γλώσσα, αφενός διότι είναι παγκοσμίως καθιερωμένοι και, αφετέρου, για να προσφέρουν μια διαρκή υπενθύμιση της ηγεμονίας της Δυτικής κουλτούρας. Τα ονόματα των συγγραφέων και των καλλιτεχνών είναι στην πρωτότυπη γλώσσα ή στην αγγλική απόδοση όταν πρόκειται για ρώσικα, κινέζικα, αράβικα κ.ο.κ. Τα ονόματα πολλών αγγλόφωνων συγκροτημάτων ξεκινούν με το άρθρο «The» (π.χ., The Beatles, The Doors, The Cure, The Who) το οποίο παραλείπεται σε πολλές παραθέσεις, μία επιλογή που έγινε για οικονομία στην ανάγνωση του κειμένου (π.χ., «Beatles» αντί του ορθού «The Beatles»). Οι αναγνώστες μπορούν να ανατρέξουν στο Γλωσσάρι, στο τέλος του βιβλίου, για να βρουν επεξηγήσεις για την ορολογία της δημοφιλούς μουσικής.

Οι τίτλοι των τραγουδιών είναι σε ελληνικά εισαγωγικά ενώ των άλμπουμ σε πλάγια γραμματοσειρά. Αποσπάσματα από τους στίχους των αγγλόφωνων τραγουδιών είναι σε αγγλικά εισαγωγικά. Στις βιβλιογραφικές αναφορές εντός του κειμένου, το μικρό όνομα ενός συγγραφέα αναφέρεται στην πρώτη παράθεση της πηγής. Η παράθεση των πηγών εντός του κειμένου στις παρενθέσεις δεν ακολουθεί τη χρονολογία έκδοσης αλλά τη σπουδαιότητα κάθε πηγής. Το «βλ.» (βλέπε) πριν από το όνομα ενός συγγραφέα σημαίνει πως είτε η φράση που προηγήθηκε είναι σύνοψη της δικής της/του ανάλυσης, είτε ότι είναι μία άποψη που την επισημαίνει χωρίς απαραίτητα να συμφωνεί.

Το κεφαλαίο «Δ» στους όρους «Δυτικό», «μη-Δυτικό» κ.λπ. αποφασίστηκε για να υπενθυμίζει το πολιτισμικό σθένος και να ξεχωρίζει από τον γεωγραφικό προσδιορισμό. Αντί για το «κλασική μουσική», χρησιμοποιώ τον όρο «Δυτική λόγια μουσική», με εξαίρεση τις περιπτώσεις που οι συγγραφείς προτιμούν τον πρώτο προσδιορισμό. Δίλημμα προέκυψε για τη χρήση όρων σχετικά με τα δομικά στοιχεία των τραγουδιών, ειδικότερα για τους «verse» και «chorus». Στο ελληνικό κοινό είναι πιο γνωστοί οι όροι «κουπλέ» και «ρεφρέν». Τελικά, αποφάσισα να χρησιμοποιούνται με κάποια ελευθερία και ανάλογα με το μουσικό είδος.

Οι αναγνώστες θα συναντήσουν τους όρους «μαύρη μουσική», «μαύρη εμπειρία» κ.ο.κ. Αυτό σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να γίνει κατανοητό ως ρατσιστική στάση. Οι εν λόγω προσδιορισμοί χρησιμοποιούνται ευρέως στην ξένη ακαδημαϊκή βιβλιογραφία. Εξάλλου, υπάρχει και το επιστημονικό πεδίο *Black studies* που μελετά την ιστορία, τις ταυτότητες και τις εμπειρίες κοινοτήτων

Αφροαμερικάνων και ατόμων με καταγωγή από την Αφρική. Επίσης, χρησιμοποιώ τους όρους «καλλιτέχνης», «μουσικός» κ.ο.κ. στο αρσενικό γένος καθαρά και μόνο για λόγους οικονομίας. Σε καμία περίπτωση δεν θα ήθελα αυτό να γίνει αντιληπτό ως γλωσσικός σεξισμός. Εξάλλου, κάτι τέτοιο θα ερχόταν σε αντίφαση με τις αναλύσεις που εστιάζουν πολλαπλά στις έμφυλες προκαταλήψεις και αναδεικνύουν τη δημιουργική έκφραση πλήθους γυναικών μουσικών. Επωμίζομαι το βάρος αυτής της βασανιστικής επιλογής και θα ήθελα να πληροφορήσω τους αναγνώστες ότι προέκυψε μετά από πολλές συζητήσεις με ανοιχτόμυαλα άτομα όλων των φύλων.

Η χρήση της μονής αποστρόφου στα εισαγωγικά σε επιθετικούς προσδιορισμούς για τη μουσική, την τέχνη και την κουλτούρα –π.χ., ‘υψηλή’, ‘χαμηλή’, ‘καλή’, ‘σοβαρή’–, εκφράζουν τη διαφωνία μου με αυτούς τους στερεοτυπικούς χαρακτηρισμούς (κάποιες φορές δεν βάζω απόστροφο για να μην κουράζεται ο αναγνώστης). Είναι ο τρόπος μου για να απομυθοποιήσω την υποτιθέμενη και «λεγόμενη» καθολικότητα κάποιων αξιώσεων, να δείξω την υπεροψία δεδομένων θέσεων και να υπογραμμίσω πως οι αντιλήψεις μας δεν σκιαγραφούνται αναφορικά με «ό,τι είναι κάτι» αλλά και με «ό,τι ήταν» ή «έπαψε να είναι». Βεβαίως, η διαφωνία μου δεν έχει καμία σχέση με τα έργα της Δυτικής λόγιας μουσικής, πολλά από τα οποία υπεραγαπώ. Σε καμία περίπτωση δεν έχω σκοπό να την υποβιβάσω. Αν προκύπτει μία τέτοια αίσθηση, ίσως είναι από την ανάγκη μου να δείξω ότι και η δημοφιλής μουσική, με αναρίθμητα κομμάτια τα οποία επίσης υπεραγαπώ, έχει μεγάλη αξία και είναι εξίσου σημαντική για την ιστορία της μουσικής και των ανθρώπων.

Μαΐη Κοκκίδου,

Δεκέμβριος 2014 – Ιούλιος 2023